

MARKO MARULIĆ, PISNI RAZLIKE

PRIREDIO I POPRATIO BILJEŠKAMA JOSIP VONČINA,
RJEČNIK SASTAVIO MILAN MOGUŠ, SPLITSKI KNJIŽEVNI KRUG,
SPLIT 1993

Dunja Fališevac

Knjiga *Marko Marulić, Pisni razlike* sadrži Marulićeva hrvatska lirska i manja epska djela osim *Judite*, a izišla je kao II. svezak Marulićevih hrvatskih djela u ediciji *Sabраних djela Marka Marulića*, što ga izdaje *Splitski književni krug* i od kojih je već objavljeno nekoliko svezaka.

Za razliku od Marulićevih latinskih djela koja su većim dijelom objavljena za života autorova, Marulićeva hrvatska djela — osim *Judite* — ostala su u rukopisu te se širila u raznim prijepisima tako da je sljedećim stoljećima opus hrvatskih Marulićevih djela ostao poznat samo iz raznih rukopisa, od kojih je najstariji *Zagrebački rukopis* iz sredine 16. stoljeća. Drugi je izvor Marulićevih hrvatskih djela *Vartal Petra Lucića*, u kojem najstarija datacija potječe iz godine 1573. Sretna je podudarnost da je taj rukopis nedavno doživio svoje prvo kritičko izdanje (*Vartal Petra Lucića*, priredio, uvodom i bilješkama popratio te rječnik sastavio Nikica Kolumbić, Književni krug, Split 1990.), što omogućuje filološku analizu i usporedbu tekstova pripisivanih Maruliću s tekstovima drugih autora zastupljenih u zborniku, kao i opis jednog velikog dijela hrvatske srednjovjekovne poezije. Sljedeći je izvor Marulovih hrvatskih djela *Lulićev zbornik* u kojem je najstarija datacija iz godine 1615. i, napokon, rukopis u Arhivu HAZU, nekad Kukuljevićev, s kraja XVI. ili početka XVII. stoljeća. Najbliži je Maruliću *Zagrebački rukopis*, koji Kukuljević i Jagić, prvi izdavači Marulićevih djela, nisu poznavali, a Vončina ga smatra najpouzdanijim izvorom za kritičko izdanje Marulićevih tekstova.

Samo ovih nekoliko podataka govori nam da je utvrđivanje korpusa Marulićevih djela već od Kukuljević–Jagićeva izdanja u *Starim piscima hrvatskima* (1869.) težak i zahtjevan problem koji od izdavača kritičkog izdanja traži izuzetnu filološku spremu, nadasve kritičan duh i krajnji oprez da se u taj korpus ne uvrsti nešto što se s apsolutnom sigurnošću ne može Maruliću pripisati. Stoga je priređivač Marulićevih

Pisni razlicih Josip Vončina u izboru i uvrštavanju Marulićevih djela u ovu knjigu bio krajnje oprezan, provjeravajući svaku atribuciju svojih prethodnika, kao i izuzetno kritičan prema prvom izdanju Marulićevih sabranih djela u *Starim piscima hrvatskim* i prema ostalim izdanjima koja su to prvo izdanje slijedila. U svojem izboru Vončina se ne oslanja, naime, na jezične i stilske osobitosti teksta kao dokaze Marulićeva autorstva pojedinog teksta (jer takve osobitosti mogu pripadati bilo kojem autoru iz tog razdoblja), nego prvenstveno na autorski zapis samog Marulića u tekstu pjesme, zapis kojim Marko Marulić direktno izjavljuje da je on autor teksta. Na taj način u Vončininu se izdanju ocrtao i iskristalizirao korpus Marulićevih lirskih i kraćih epskih sastavaka koji, vjerojatno, nitko neće moći dovesti u sumnju i koji ni kod koga ne može izazvati pitanje: je li to doista Marulićevo? Polemizirajući s izborima koji su po nekim problematičnim ili tradicionalnim kriterijima uvrštavali i atribuirali kao Marulićev određeni tekst, Vončina je u predgovoru — na način najboljih priređivača kritičkih izdanja tekstova u *Starim piscima hrvatskima* — objasnio zašto je pojedinu pjesmu uvrstio ili je nije uvrstio u svoj izbor, iznio je sve podatke o rukopisima u kojima se Marulićeva djela čuvaju, priložio najvažnije podatke o povijesti izdavanja Marulićevih hrvatskih djela. Isto tako Vončina iznosi niz metodoloških pitanja u vezi s relevantnošću atribucije pojedinog teksta (jezik, stih, rima itd.), a iznio je i niz argumenata kojima opovrgava pojedine prethodne izbore. Jednom riječju, Vončinin je izbor izvršen po načelu: jedino ono što je autorski označeno kao Marulovo ulazi u *Pisni razlike*; stoga taj izbor znači uspostavljanje kanona Marulićevih hrvatskih djela. Jedini u Vončinin izbor uvršteni tekstovi za koje u rukopisima nema podatka ni oznake da im je autor Marko Marulić jesu pjesme *Anka satira* i *Poklad i Korizma*, a Vončina ih je uvrstio jer je hrvatska književna historiografija po brojnim poetološkim elementima tih pjesama kao neprijeporno prihvatila da je autor tih pjesama Marko Marulić. Visoka estetska razina tih pjesama, kao i autorski biljeg koji te pjesme nose posve opravdavaju Vončinin stav. Stoga, iako nam se u prvi mah može učiniti neobičnim i stranim da neke pjesme koje su u našoj svijesti ubilježene kao Marulićeve takvima više nećemo moći držati, Vončinin izbor i njegovi kriteriji za uvrštavanje jednih, a odbacivanje drugih pjesama filološki je dosljedno i kritički konsekventno proveden postupak koji omogućuje decidan odgovor na pitanje: što Marulićevo pouzdano jest, a što nije. Stoga ovo izdanje ima izuzetnu filološku i književnopovijesnu vrijednost. Tome pridonose i Vončinine bilješke u kojima se donosi svaki pa i najmanji grafički i tekstološki problem, svaka pa i najmanja sumnja u određeno čitanje Marulićeva teksta.

Cjelokupan *Rječnik Pisama razlicih*, što ga je sastavio Milan Moguš, navodi sve riječi, i to u svakom obliku u kojem se pojedina riječ pojavljuje, a to omogućava čitanje Marulićevih djela i neobrazovanijem čitaocu, a stručnjaku je od velike pomoći jer tako bogat rječnik ne posjeduje ni jedno dosadašnje izdanje Marulićevih djela.

Predgovor iz pera Tonka Maroevića pod naslovom *Drugi Marul* ocrtava književnopovijesno i uopće kulturološko značenje Marulićevih hrvatskih pjesama, koje su do sada rijetko bile ocjenjivane i vrednovane. Maroević ističe da ovo izdanje *Pisama razlicih* otkriva novog Marulića, otkriva do sada nepoznate tematske, žanrovske i versifikacijske sastavnice njegova opusa, otkriva nove tonove koji se razlikuju od njegovih klasičnih djela. Bez obzira na nemogućnost utvrđivanja kronologije nastanka Marulićevih pjesama, Maroević smatra da one nisu samo svojevrsan uvod u pjesnikovo najveće djelo, *Juditu*, nego da su izuzetno vrijedne bogatstvom svojih tema, motiva, tonova koji se kreću od krajnje ozbiljnog pa do

komično–satiričnog, kao i po recipiranim raznorodnim utjecajima, od klasičnih antičkih pjesnika preko kršćanske literature pa do talijanskih humanista i prethodnika novijih, renesansnih strujanja. Procjenjujući tako s pozicija modernog senzibiliteta Marulićev doprinos hrvatskoj književnoj riječi, Tonko Maroević ne zaboravlja spomenuti ni utjecaje i poticaje koje je taj klasik izvršio na suvremene hrvatske lirike.

Knjiga je opremljena i izabranom bibliografijom o ličnosti i djelu Marka Marulića.

Sve navedeno čini knjigu *Pisni razlike Marka Marulića* ne samo jednim od izdanja Marulićevih djela, nego kapitalnim izdanjem Marulićevih hrvatskih pjesama, izdanjem koje uspostavlja kanon Marulićevih manjih hrvatskih djela, prvim izdanjem koje sadrži relevantan i vjerodostojan korpus Marulićevih lirskih i kraćih epskih pjesama.

Slika Marulićeva pjesničkog lika koju oblikuje Vončinino izdanje *Pisni razlikih* drugačija je od one koju poznajemo iz *Judite*. Izuzmemo li *Suzanu*, koja je strukturirana po svim poetološkim normama humanističke poetike, ostale pjesme u ovom izdanju oblikuju tradicionalniju sliku Marka Marulića, sliku koja je pretežito obilježena medijevalnim poetološkim odrednicama. Sve Marulićeve pjesme u Vončininu izdanju po sadržaju su religiozne ili moralno–didaktičke, najčešće oboje zajedno, ili pak religiozno–rodoljubne; drugim riječima, njihova izvanknjiževna funkcija je jasno istaknuta. No, iako estetičke motivacije u njima nisu primarne, u svim se izabranim pjesmama nedvojbeno manifestira i Marulićevo klasično obrazovanje, a osobito se ističe oblikovanje teksta na načelima antičkih retoričkih zasada. I žanrovski i tematski — riječ je o religioznoj, moralno–didaktičkoj i rodoljubnoj tematici koja je žanrovski strukturirana u prenja, kontraste, molitve, lamente, dijalošku liriku, laude, pohvale Gospi, tumačenja i prepjeve psalama, parafraze svetih tekstova, ali ponekad i u žanrove humanističke provenijencije kao što su stihovani apeli, govori protiv Turaka — te pjesme pokazuju duboku ukorijenjenost jednog dijela Marulićeva opusa u srednjovjekovlje. Pa i one pjesme koje imaju komičnih, šaljivih ili satiričnih tonova — proizlaze iz srednjovjekovnog shvaćanja smiješnog i komičnog, shvaćanja koje smiješnom i komičnom namjenjuje ulogu prikazivanja sotonskog, demonskog, grešnog. I po govornim su procedurama Marulićeve pjesme označiteljice duha mediievalne epohe: gotovo sve se obraćaju kršćanskom puku, grešnicima, vrlo često ženama u samostanima, pozivajući grešnike na pokajanje, izražavajući divljenje Gospi ili iskazujući suosjećanje s Kristovom mukom. I oni tekstovi, na primjer *Stumaćen'je Kata*, koji potječu iz antičke baštine, kristijanizirani su onako kako su se u srednjovjekovnoj literaturi kristijanizirali svi antički tekstovi, u nas na primjer *Rumanac Trojski*. Stil tih pjesama karakterističan je za medijevalnu poetiku: izlaganje je u njima linearno, plošno, diskurs rjede narativan, za oblikovanje priče, a češće refleksivno perspektivan, gotovo svaka pjesma obraća se kršćanskom čitaocu u želji da ga pouči, da mu na primjerima pokaže neke temeljne kršćanske dogme, rabeći u tu svrhu od stilskih rekvizita najčešće *exemplum*, a od stilskih sredstava apostrofu, imperativ, bilo u nagovoru ili zabrani. Od retoričkih figura Marulić najčešće rabi nizanje, nabranje, rjede usporedbu, ali gotovo nikada razvijenu, voli hiperbolu za prikazivanje zla, a metaforika je u njega rijetko svjetovne provenijencije. Sve su to pokazateljice Marulićeve ukorijenjenosti u srednjovjekovlje.

I činjenica da se iz rukopisnih zbornika koji su sačuvali većinu Marulovih pjesama jedino i samo po strukturnim osobinama ne mogu ili mogu vrlo teško i

jedino hipotetički izdvojiti stihovi koji su Marulićevi, svjedoči da poezija splitskog pjesnika ne posjeduje u takvoj mjeri i u takvu opsegu inovatorske poetološke osobine da bi se mogla nedvojbeno razgraničiti od stihova hrvatskih srednjovjekovnih, začinjavačkih, glagoljaških pjesnika. To je jasan dokaz uronjenosti Marulićevih hrvatskih stihova u duhovnu kulturu hrvatskoga srednjega vijeka.

Usporedimo li stil Marulovih stihova u Vončininu izboru sa stilom *Judite* kako je taj stil okarakterizirao Petar Skok (utvrdivši da je Marulić u *Juditi* rabio rekvizite antičke epopeje, kataloge, deskriptivni način prikazivanja lica i događaja; drugo, da je upotrijebio stilska sredstva klasičnih epova i treće, da rabi trope i figure iz klasične starine) kao i s onim elementima *Judite* koje je kao suvremene, petrarkističke opisao Mirko Tomasović, onda Marulićevim kraćim lirsko–epskim oblicima moramo zanjekati modernost, suvremenost. Marulić u *Pisnima razlicim* drugačiji je Marulić od onog pjesnika kakva poznajemo iz *Judite*. No, Marulić time ništa ne gubi: štoviše, profiliranje Marulića ne samo kao humanističkog i ne samo kao renesansnog pisca, nego i kao pisca koji je oblikovao jedan dio svoje poezije nastavljavajući na hrvatsko srednjovjekovlje, na medievalnu poetiku i genološki sustav hrvatskog i europskog srednjovjekovlja, obogaćuje našu sliku o Maruliću novim dimenzijama i novim bojama svjedočeći da je on pjesnik velike moći sinteze različitih poetoloških sustava, da je on pisac koji se svojim opusom, upravo zbog snažne resorptivne, sintetske moći iskazuje kao klasik u eliotovskom smislu te riječi potvrđujući da između književnih i kulturnih epoha ne postoje jazovi, da kulturna razdoblja nisu strogo zatvorene cjeline, nego da se odrednice jedne, starije, epohe prepleću s karakteristikama nove, u mnogo čemu drugačije epohe ostvarujući posebnosti i specifičnosti pojedine nacionalne kulture.